

Дубравка Стајић

Чедомир Штрбац: ЗАПИСИ ИЗ ИНДИЈЕ (1997-2002) Београд, Службени гласник, Академија за дипломатију и безбедност, 2011. стр. 911.

Књига коју је објавио издавач „Службени гласник“ крајем 2011. године Записи из Индије (1997-2002) аутора др Чедомира Штрпца тематски представља дневничке записе последњег југословенског амбасадора у Индији. Жанровско одређење је знатно теже, јер ова обимна књига садржи научне опсервације, правне анализе из области међународног права и међународних односа, а битна одлика је литерарни начин приповедања, који је приближава мемоарској литератури, уз мноштво описа људи, природе, градова, културних догађаја и историјских споменика. Ако се напомене да је аутор по образовању правник, специјалиста за међународно јавно право, да је био дугогодишњи сарадник и директор некадашњег Института за међународни раднички покрет, онда је вишеслојност овог дела подразумевана и саморазумљива.

Књига садржи шеснаест поглавља, која су одређена хронологијом догађаја. Основни предмет који читалац одмах уочава су заправо дипломатске дужности, чији ритам и смењивање различитих активности које по потребама службе обавља амбасадор, одређују и садржај и дужину поглавља. Свакако да је најдраматичнија активност била уочи и у току бомбардовања Савезне републике Југославије у пролеће 1999. године. Из свега садржаног у књизи јасно је да је др Чедомир Штрбац водио белешке, које је накнадно уредио и објавио као књигу. Још један квалитет књиге је наизглед лакоћа излагања текста. Та лакоћа стила управо је резултат дугогодишњег напорног научног рада, радног и животног искуства, који су се стекли да би настала јасна, читљива и кохерентна целина. У

књизи је исказана сложеност деловања у удаљеној земљи, са противречним, нејасним и непоузданим упутствима из земље, односно Министарства иностраних послова крајем деведесетих година. Испод лакоће излагања, налазе се тешке и сложене околности у којима појединац треба да доноси важне одлуке – то су тешки односи саме Индије – пред крај мисије аутора, и дошло је до рата са суседним Пакистаном у пролеће 2002. године, ослабљени положај Савезне републике Југославије, у складу са тим и однос домаћина према амбасадору такве земље, нестајање утицаја Покрета несврстаних као најјаче везе која је бившу југословенску државу везивала са осталим земљама изван Европе. Као фактор ризика и отежавајуће околности били су клима тешка за Европљане и недовољна новчана средства за одржавање редовних активности и саме зграде амбасаде. Бечке конвенције из 1815. и 1961. године нормирају права, обавезе и заштићен статус дипломатских представника, који *bona fides* предузимају све радње из овлашћења која имају, да би остварили добробит за своју државу, одржали и унапредили билатералне односе између своје државе и земље-домаћина. Колико је то сложен задатак, испуњен противречностима, види се у записима др Чедомира Штрпца. Сплет тих објективно-субјективних тешкоћа ипак се разоткрива у конкретним ситуацијама, када до изражаја долазе теоријско знање, животно и политичко искуство аутора, његово познавање људи и вештина да се из немалих ситуација изиђе са најмањом штетом по државу коју је заступао. Аутор је у уводу књиге истакао свој кључни мотив објављивања ових записа, а то је процена да могу постати **историјски извор**, односно секундарна литература у истраживању једног периода постојања Југославије и Србије, а то преломног периода који означавају санкције против СРЈ пети октобар 2000. године и период после промене власти. Други мотив је активност дипломатског представника у свету униполарне политике, док је трећи мотив потреба да се искаже стечени однос према Индији и њеним људима, што је стицајем околности остало у сенци дипломатских акција у дипломатском кору у Њу Делхију, у корист суверенитета и интегритета СРЈ (упореди. стр.17).

Известан број активних политичара и пословних људи у Индији сачувао је добро сећање на Покрет несврстаних земаља (ПНЗ), што су Штрпцу исказивали, а он је био свестан да са нестајањем те генерације мора да се редефинише политика, свдећи се на еко-

номску дипломатију. У свим пословима, Штрбац није имао брзу и компетентну подршку нашег Министарства иностраних послова, па он без дипломатског стила у рукавицама исказује критике на рачун Министарства, због бирократске спорости, некомпетентности, незнања ил чак глупости. Зато читаоцу постаје логично и блиско његово размишљање о економским односима СРЈ и Индије: „Био на отварању скупа представника привредних комора Јужноазијске асоцијације за регионалну сарадњу (СААРЦ), нове међудржавне организације (...) Помишљам како ипак бизнис најефикасније уклања баријере различитости традиција и незадрживо глобализује свет. Откривам 'рупу на саксији', али понекад се и ноторне ствари посебно доживљавају“ (стр.108).

Сложеност односа у Србији захтевала је концентрисан и озбиљан дипломатски рад – Индија се развијала као регионална сила, са амбицијом да постане једна од неколико водећих земаља света. Зато је и требало почети са уређењем зграда, домаћинима и другим дипломатама, уређивању доста запуштене зграде амбасаде, низом конкретних дневних послова. Све тешкоће нису смеле да омету амбасадора да преда акредитиве домаћину, укључи се у дипломатску колонију посетама бројних амбасадорима, као и учешћем на стручним и политичким скуповима у организацији индијског Министарства иностраних послова. Ипак, као сенка која га прати у раду, често се намеће тема губитка угледа Савезне републике Југославије у односу на улогу СФРЈ. Домаћини су му на разне начине дали до знања да не може рачунати са кредибилитетом СФРЈ, а Чедомир Штрбац је дошао из земље која је била подвргнута међународним економским санкцијама, о којој су светски медији ширили негативне стереотипе. Сав терет отклањања тих стереотипа могао је да поднесе само – знањем међународних права, дипломатским искуством и својом мудрошћу. Зато су тешкоће у обављању једног наизглед лаког и елегантног посла изазвале овакав коментар аутора: „Само билтени СМИП-а и 'Политика' опасна су конзумација на дуже време. Чак и за мене. Успављују, отупљују, поготово кад човек жели да буде онако како они представљају ствари“ (стр. 123).

Није оправдавање нити израз накнадне памети, када амбасадор у неком тренутку вечерњег преиспитивања радног дана, подвргава преиспитивању свој живот: „Остајући професионални дипломат у времену одиста судбинске угрожености народа којем припадам, верујем да сам му у служби државе коју води Милошевићев режим

којим се у многим дубоко не слажу – више помогао него да сам се као усамљени појединац (за коју ролу сам у постојећим околностима једино био спреман) био генерални оспораватељ режима и државе као такве. Ово ми се у сваком преиспитивању готово аксиоматски намеће“ (стр. 128). У свом послу често се суочавао са ситуацијом да је „између чекића и наковања“, а мора да обавља свој дипломатски посао. У пракси је то изгледало овако: „Наши се понашају неуко а претенциозно, уз то још и неорганизовано и некоординирано. Овим овде никад се не зна шта ће из чега проишасти и поред прецизних договарања. Ни договор с министром, чланом Владе није нека гаранција да ће се на време и уопште реализовати договорено“ (стр. 212). Оваква отвореност у исказивању емоција, стања забринутости чак и беса, чине књигу људском и блиском обичним читаоцима, уз додатни квалитет – демистификовање дипломатског посла, не из зле намере, већ као исказивање истинског моралног дигнитета и патриотизма. Само онај функционер који доиста брине о добробити своје државе, може да осети висок степен забринутости који га обавезује на активна чињења према влади земље-домаћина, али и опомене упућене својој домицилној држави, у овом случају Савезној републици Југославији. Свакако да у литератури има мало сличних примера отворености у изношењу личних ставова, емоција и сумњи од стране дипломатских службеника, па и у случају када се пише са временске дистанце и када је дипломата већ отишао из активне службе.

Амбасадор има задатак и обавезу да олакша послове привредницима своје земље, повеже их са пословним људима и институцијама земље у којој има мисију. Добре намере и очекивања нису увек били сразмерни оствареним резултатима, о чему је аутор оставио белешку о следећој епизоди: „Ја у шали, имајући у виду акутну кризу у снабдевању луком, која овде већ озбиљан политички проблем, добацио – зашто не и лука. Домаћини ово веома спремно прихватили и у новинским извештајима чак и десетину, у насловима да ће Југославија испоручити Индији лук!“ (стр. 218).

Проблем Косова и Метохије, те бомбардовање СРЈ у пролеће 1999. године захтевали су сталну дипломатску активност – демарше, писма при чему је амбасадор наилазио на незаинтересованост велике силе за малу и додатно негативно представљену државу. Истовремено из Београда стижу нереални захтеви, као онај после бомбардовања, да се тражи помоћ од Индије у висини 100 милио-

на долара. Штрбац са горчином бележи: „Само како то објаснити онима у Београду, који не разумеју шта је реално (...). У сваком случају понашају се неразумно, уопште и у испостављању захтева према мени, што је, наравно, мање важно, али ме погађа као професионалца у друштвеној служби“ (стр. 229).

Службовање Чедомира Штрпца у Индији догодило се у оном периоду када индивидуа врши неку врсту преиспитивања свог живота – каријере, емоција, очекивања и остварења. Аутор није крио да је остао привржен марксистичком погледу на свет, што су конформистички одбацили припадници не само његове генерације, већ и многи млађи научници и интелектуалци уопште. Он преиспитује своје сентименте према социјалистичкој Југославији, религији, пријатељству, несврстаности као облику удруживања сиромашнијих и слабијих народа у свету, који је после 1989. године доживео неповратне промене. У разговору са руским амбасадором долази до закључка да су обојица припадали генерацији која је „орала море“, а завршава свој радни век у 'транзицији' (стр. 282). Усложњавање позиције амбасадора нарочито је дошло до изражаја у времену бомбардовања СРЈ, када је морао да примени сву своју дипломатску вештину и знање како би на достојанствен начин представљао земљу. Не кријући тензију и емоције које су га обузимале, Штрбац износи критичке судове о својим домаћинима: „Учвршћује ме и то у сазнању да Индијци, где могу и кад могу, не пропуштају прилику да се постављају 'с висине', и држе веома до свог нивоа“ (стр. 294). Међутим, протестно окупљање присталица опозиције након бомбардовања захтевало је да амбасадор даје легалистичка објашњења припадницима дипломатског кора. Уколико му је теже пало и отворило низ дилема сазнање о јасним наступима председника Милошевића, у којима истиче резултате обнове и изградње земље: „На почетку самом истиче да је већи део разореног и оштећеног – инфраструктура, стамбени објекти, привредни капацитети чак, већ обновљено или изнова изграђено. И све то без цента помоћи са стране. Ово друго открива тужну чињеницу наше усамљености, а прво је сасвим невероватно, уз све поштовање за много тога стварно учињеног. Да ли се омакло несмотрено? Није могуће. Да ли се свесно обмањује? Толико бескрупулозности у јавном наступу (чак и од С. М.) једноставно није рационално прихватљива ни са становишта свесно одређеног хтења“ (стр. 405). После петооктобарских промена, престали су нереални захтеви,

али је истакнут став Министарства иностраних послова са новим министром: кадрови који су били у дипломатској служби претходних десет-петнаест година за време Милошевића, биће замењени, па је и чистка многих почела већ у првим месецима 2001. године. Међутим, амбасадор у Индији, који је размишљао да сам поднесе оставку, није био одмах разрешен, те је наставио са својом мисијом до августа 2002. године. Велики део Записа из Индије (1997-2002) поучан је за младе дипломате, са становишта реалитета вршења саме функције амбасадора, сложене, противречне, захтевне и у погледу околности често непредвидиве делатности. У том смислу књига је драгоцене, јер одеђене привилегије, лепа дешавање и неизбижни дипломатски коктели не могу увек да компензују тешкоће ове службе. Велики део Записа из Индије заправо је хроника мука и невоља кроз које пролази савесни представник државе према земљи-домаћину која је у успону, бори се за статус велике силе и објективно нема интерес за великим ангажовањем у билатералним односима са малом земљом. То наравно није било апсолутно негативно стање ствари – гувернер индијске државе Керала интересовао се за стање у Југославији, многе дипломате су пријатељски прихватиле амбасадора Штрпца, био је у прилици и да упозна индустрију обраде дијаманата, највећу у свету по броју запослених – она упошљава преко један милион људи. Амбасадор је путовао по Индији, посетио је Тајланд и Малдиве, као државе које обухвата његова надлежност. Књига садржи много описа који би се могли сврстати у социологију културе – описа обичаја, религијских ритуала, врста хране и њене припреме, углавном хинду становништва, али и других етничких група. Живописни описи природе, културних догађаја, уметности Индуса и странаца који су неким послом живели у Индији, а били инспирисани да стварају уметничка дела употпуњавају слику дипломатског ангажовања амбасадора.

Књига Записи из Индије (1997-2002) је сведочанство лојалног државног функционера. Поузданост времена и места догађаја чине је важним документом, што је значајније од њене неспорне литерарне вредности. Колико је појам лојални државни чиновник још могућ у глобализованом свету представља тешко а незаобилазно питање које припада другим тематским расправама. Своју дипломатску каријеру др Чедомир Штрбац завршио је на почетку деценије великих ломова и изазова, посебно великог разочарења не баш малобројних грађана који су веровали у друштвене рефор-

ме у Србији. Утолико је његова књига пример ретко поштеног сведочења, а судови аутора су компетентни, поткрепљени научним и стручним знањем и потврђени у пракси, што је доказ квалитета оних кадрова које је стварала бивша СФРЈ, а којој се сада оспорава сваки кредибилитет. Сигурно је да ће ова књига представљати важан секундарни извор за будуће историчаре.

Овај рад је примљен 5. фебруара 2012. а прихваћен за штампу на састанку Редакције .27 фебруара 2012. године.

